

Христо Милков

**БЪЛГАРСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ ВЪВ ФРАНЦИЯ
(1944–1974)**

София, 2025

За елементи на първата корица е използвана илюстрация на BiZkettE1 / Freepik.

© Издателство „Изток-Запад“, 2025

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Христо Милков, автор, 2025

ISBN 978-619-01-1356-0

Христо Милков

БЪЛГАРСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ ВЪВ ФРАНЦИЯ (1944–1974)

Рецензенти

проф. д-р Йордан Баев

доц. д-р полит. н. Жеко Кьосев

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	7
Глава първа	
От първите стъпки на българското външно разузнаване до завръщането на Генерала (1944–1958)	22
Втора глава	
Българското разузнаване и дипломация във Франция (1958–1969)	117
Глава трета	
ДС във Франция на Помпиду (1969–1974)	241
 Вместо заключение	 304
Използвана литература	306
За автора	316

УВОД

Едни от най-важните органи, които осигуряват съществуването и развитието на всяка държава, са нейните тайни служби. Без добре организирани и структурирани, и кадрово обезпечени служби, които имат ясно поставени цели в дългосрочен и краткосрочен план, тя би била обречена на гибел. След разкриването на архивите, съхранявани в институцията, популярна като Комисията по досиетата¹, стана възможно да се хвърли светлина върху цялата проблематика, свързана с българското външно разузнаване, контраразузнаване, както и военното разузнаване през 1944–1989 г. Безспорен принос върху изясняването на тоталитарната система и ролята и мястото на Държавна сигурност представляват нейните издания. Що се отнася до историята на българското контраразузнаване² и на военното разузнаване³, те ще бъдат обект на по-късни изследвания.⁴

¹ Комисия за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия (КРДОПБГДСРСБНА).

² Асенов, Бончо, Петко Кипров. Контраразузнаването. ИК „Труд“, София, 2006. ISBN: 9545281669. Асенов, Бончо. Речник на разузнаването и контраразузнаването. ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна, 2005, ISBN: 9547510673. Същият. Теория на разузнаването и контраразузнаването, ИК „Труд“, София, 2012; ISBN 9789543981762. Същият. Възродителният процес и Държавна сигурност. 1996. Същият. Творческите личности в Държавна сигурност. Парадокс, 2015. Същият. Държавна сигурност – мит и реалност. Албатрос, 2016.

³ Станчев, Станчо, Румен Николов, Йордан Баев. История на българското военно разузнаване. Том 1. Изток-Запад, София, 2018; Баев, Йордан. История на българското военно разузнаване. Изток-Запад, София, Том 2, ISBN: 978-619-01-0150-5.

⁴ Още по темата вж. в архива на ЦК (Фонд 1-Б, оп. 6, 51, 60, 91); личния фонд на Живков 378Б, фонда на МВнР, Ф. 1477, оп. 1–27 за периода до 1975 г. (например опис 27 – информации за българо-френските отношения, включително посещение на френския външен министър в София – а.е.2777, 2792, 2812, 2830 и др.), фонда на МС – ф. 136, опис 43 е за 1966 и т.н.).

Засега обаче напълно отсъстват цялостни научни изследвания върху дейността на българските резидентури в чужбина, които биха могли да представят външната политика на България през този толкова важен период от световната история, какъвто е Студената война, както като стран-член от Варшавския договор и член на Съвета за икономическа взаимопомощ, така и в рамките на двустранните отношения с други държави. Архивите от Комисията по досиетата биха дали възможност тя да бъде изучена както съвместно с другите служби от Варшавския договор и предимно с КГБ и ЩАЗИ⁵, така и самостоятелно.

В исторически план може да се каже, че разузнаването и контраразузнаването, както и военното разузнаване у нас, далеч не тръгват на „голо поле“, но те няма да бъдат обект на проучване на тази монография.⁶ Смятам, че пълноценното и цялостното им изследване в една книга би било трудно и би го направило повърхностно.

През модерната епоха (последните 150–200 години) всяко разузнаване няма свои собствени цели на политическо равнище, а обслужва политиката на съответната държава в различни области – вътрешна и външна политика на разузнаваните страни и съответно на страните, с които се бори, военно дело, индустрия, наука, култура и др. То винаги е в системата на изпълнителната власт и има една генерална задача – да доставя на държавното ръководство сведения, които придобива, използвайки специфични методи и средства, и често в нарушение на законите на страната, срещу която или на

Освен това много ценни обобщаващи документи и конкретна разузнавателна информация за Франция има във фонда на Министъра на вътрешните работи/Секретариат/Колегиум, където пристигат най-важните тематични доклади от ПГУ – „М“, Фонд 1, описи 9–12. В документацията на Седмо управление ДС (ЦИАОУ) – „М“, Фонд 38, оп. 1, а.е. 7, 36. Според класификацията на Комисията за досиетата колекциите от Архива на МВР са обозначавани с „М“, от Архива на ПГУ – с „Р“, а от Архива на военното разузнаване – с „ВР“.

Редица ценни сведения за двустранните отношения могат да се намерят в дипломатическата кореспонденция между легацията/посолството в София и Ке Д'Орсе в Париж – поредицата Documents Diplomatiques Français, Vol. 1–40. В ЦДА в Читалнята за чужди архиви на третия етаж, в колекцията за френски документи КМФ 12, МАЕ, Serie Z, Bulgarie, Vol. 6–74 има микрофилми с кореспонденция и доклади от София до Париж за периода 1944–1956 г.

⁵ КГБ и ДС – връзки и зависимости. Т. 1. София, 2009; Държавна сигурност и ЩАЗИ. Т. 21. София, 2014.

⁶ Разузнавателните служби на балканските страни – България (Книгоиздателска къща „Труд“), <http://www.znam.bg/com/>.

чиято територия се разузнава, единствено по причина, че липсва възможност за снабдяване с въпросните сведения по друг – законен начин. Често се достига до превръщането на тайните служби поради големия им потенциал и ресурс в „държава в държавата“, твърде често те придобиват неблагоприятния образ на политическа полиция.

Поради спецификата на дейността им работата на разузнаването и контраразузнаването е обвита в тайна и това поражда много митове в обществото. Една от целите на тази монография, както и на всички научно издържани книги по темата, е да развенчае тези митове, като покаже истинската му роля и функция и мястото в системата на държавната власт. То е един важен инструмент за защита на властта от вътрешни и външни врагове, събраната от него информация може да е определяща за взимането на важни решения на политическо равнище, но те по принцип се взимат от най-висшите органи на партийно и държавно управление в резултат на действието на много други фактори, партньорски обвързаности с други държави и международни организации, експертни мнения, държавна политика в съответния отрасъл и др.

В съвременните разузнавания има, общо взето, два принципа – регионален, географски – по държави и региони, и по отрасли – според вида дейност – външнополитическо, военно, научно-техническо, културно-историческо и пр. В зависимост от тази „координатна система“ ще се изследват целите, задачите и дейностите – количеството и качеството на информационната работа, агентурната мрежа, видовете източници, ефективността, кои области са били приоритетни, кои са били наша „специализация“ по разузнавания в посочения период по „разделението на труда“ във Варшавския договор. Наред с това видовете дейности ще се разглеждат в сравнителен план с различните резидентури в западните страни.

Темата на тази монография е „Българското външно разузнаване и Франция“, а избраният период – от 1944 до 1974 г. Смятам, че тази тема е неоправдано пренебрегвана от авторите, изследващи съвременната история и конкретно темата за секретните служби. В българската историческа наука липсва обобщаващо изследване, посветено на тази тема и проблеми.

Изборът на тези две години е продиктуван от тяхната значимост както в международен план, така и в национален – за българската и за френската история. На 9 септември 1944 г. е осъществен преврат и на съветските щикове се възкачва отечественофронтовската власт. Пак през 1944 г., но на 25 юни е Освобождението на Париж.

Заклучителната дата на периода, изследван в монографията, е смъртта на Жорж Помпиду през 1974 г., наследник на генерал Дьо Гол на лисейския

престол, с което завършват „30-те славни години“ на Франция и тя влиза в един много тежък период на криза. Естествено, това не е статично ограничение, а отворено напред и назад във времето, защото така има възможност да се изучи още от самите корени отпреди Втората световна войната и в национален, европейски и световен контекст.

Едва ли е необходимо да се обяснява ролята и значението на тази елика сила както върху целия свят, така и за отделните нации, и конкретно за България и българския народ. Една от традиционно важните за нас в исторически план страни е именно Франция. Затова съвсем накратко излагам влиянието, което оказва нейната цивилизация и култура, както и институции и личности, свързани с Франция, върху България и българските земи.

Дипломатически отношения между двете държави са установени на 8 юли 1879 г. на равнище агентства. Това е следствие от решенията на Берлинския конгрес. Но първият официален договор между българите и франките е сключен още през IX в., през 831 г., между император Людовик Благочестиви и кан Маламир, подновен през следващата година.

Според Николай Генчев „измежду всички европейски влияния върху българската култура през XVIII-XIX в. най-мощно, най-силно и най-продължително се оказва френското. Две обстоятелства дават предимство на Франция пред другите европейски страни. Първото е, че през епохата, когато се извършва българското духовно възраждане (XVIII-XIX в.), Франция е доминираща културна сила не само на Стария континент, но и в света. Неслучайно Волтер е забелязал, че „векът на Просвещението“, наричан още век на френската култура, е предложил на човешкия дух повече светлина, отколкото всички предходни столетия, взети заедно. Второто обстоятелство е, че през XIX в. Франция взема непосредствено участие в подготовката на българската национална интелигенция, че френският език, предпочитан във всички училища в Ориента, е най-популярен от чуждите езици в България. Това обяснява присъствието на по-големия френски пласт в българската литература и драматургия, по-определеното френско въздействие върху музикалния вкус, френските заемки в живописата, архитектурата, голямото увлечение по модата „алафранга“ във възрожденското ежедневие.“⁷

Френската цивилизационна и културна дейност се развива пряко в полза на българския народ. Френските училища по нашите земи по време на ос-

⁷ Генчев, Николай. Българската култура (XV-XIX в.). УИ „Климент Охридски“, София, 1988, с. 271.

манското владичество се разпространяват толкова бързо, че образуват това, което Етиен Лами⁸ нарича „Франция на Изтока“. През 1868 г. в основаното от французи в Цариград училище по медицина постъпва за пръв път български студент. Многобройни са също така и представителите на българския елит по скамейките на френските лицей в Бебек и Галатасарай. 70 известни българи са част от историята на престижния султански лицей Галатасарай в Истанбул – изтъкнати възрожденци като Стефан Стамболов, Георги Измирлиев, Тодор Каблешков, които ще станат апостоли на Априлското въстание; политикът, художник и писател Константин Величков – един от създателите на Рисувалното училище, ген. Георги Вълков. Някои от тях ще завършат образованието си в Париж или другаде във Франция (Гаврил Кръстевич, Александър Екзарх Бойоглу, Марко Балабанов...), където привличат българската студентска общност за националната ни кауза. Разпространението на френския език в България е чувствително през XIX в. (19 френски училища на българска територия през 1870 г.). Започват да се изучават френски класици – Ронсар, Рабле, Монтен, Молиер, Монтескьо, Волтер.

Широкото навлизане по българските земи на тази, както я определя Бенедикт Андерсън⁹, „въображаема общност“ поставя основите на осезаемата и днес франкофилия от страна на българския народ. Тя улеснява също така и проникването на либералните идеи на Френското просвещение. Двама интелектуалци и изтъкнати политици ще се превърнат в глашатаи на каузата на българския народ пред френското обществено мнение – Виктор Юго и Алфонс дьо Ламартин. Последният, министър на външните работи на Втората

⁸ Етиен Лами – френски адвокат, журналист, политик, член на Френската академия и неин постоянен секретар. От 1905 до 1910 г. директор на списание „Льо Кореспондан“. Редовен хроникьор на „Ревю де дьо Монд“. В разгара на Първата световна война Етиен Лами, тогава секретар на Френската академия, създава фондация, подкрепена с 500 000 франка, поверени на Френския институт и произвеждаща годишен приход от около 25 000 франка. Той желае чрез посредничеството на „наградата Етиен Лами“ да помогне бащите на многобройните бедни семейства, които чрез „всекидневните и понасяни доброволно лишения натоварват още и домовете си богати с деца“, защото „възстановяването на плодовитостта на нашата раса е най-основният интерес на Франция“.

⁹ Бенедикт Ричард О'Торман Андерсън – англо-ирландски политолог и историк, живял и преподавал в Съединените щати. Андерсън е най-известен с книгата си „Въобразени общности“ от 1983 г., която изследва произхода на национализма. Полиглот с интерес към Югоизточна Азия, той е професор по международни изследвания, управление и азиатски изследвания на Аарън Л. Биненкорб в университета Корнел.

република през 1848 г., не е забравил уроците на „Пътешествие на Изток (1832–1833)“, когато пише от Пловдив, че „Българите са напълно узрели за независимостта... Страната, в която живеят, би се превърнала много скоро в една прелестна градина, ако сляпото и глупаво потисничество ги остави да я обработват в малко повече сигурност“. А в реч пред френския арламент е още по-категоричен: „Този неукротим и патриотичен народ не може да бъде заробен за още дълго време, той, подобно на швейцарския народ, от самата природа си е създаден да бъде свободен. Това е една многобройна нация, честна, работлива, която повече не възприема турците и се надява да ги отхвърли веднага“ (1834). Ламартин е първият френски политик, който поставя официално въпроса за свободата на българите и правото им да имат свободна държава. Той твърди, че българите са напълно готови и достойни за свободата си. Едновременно с това възхвалява добродетелите им.¹⁰

Както Алфонс дьо Ламартин, така и писателят със световна слава Виктор Юго се превръща в защитник на българската кауза пред френското общество. Ето какво казва той в своята реч като сенатор от Третата република, публикувана на 30 август 1876 г. във в. „Льо Рапел“, в която разобличава кървавото клане, на което е подложен Батак: „Става необходимо да привлечем вниманието на европейските правителства върху един толкова малък факт, който, както изглежда, правителствата не забелязват въобще. Ето го този факт: убиват един народ. Къде? В Европа. Има ли свидетели този факт? Един свидетел, целият свят. Виждат ли го правителствата? Не.

Нациите имат над тях нещо, което е под тях – правителствата. На моменти това противоречие избухва: цивилизацията е в народите, варварщината е в правителствата. Желана ли е тази варварщина? Не, тя е просто професионална. Това, което знае човешкият род, правителствата не знаят. То се дължи на това, че правителствата поради късогледство не виждат нищо друго освен правото на държавата. Човешкият род гледа с друго око – съвестта.

Ще учудим европейските правителства, съобщавайки им едно нещо, това, че престъпленията са престъпления, това, че по-малко е позволено на едно правителство, отколкото на един индивид да бъде убиец, това, че Европа е солидарна, че всичко, което се прави в Европа, е правено от Европа, че ако съществува едно озверено правителство, то трябва да бъде третирано като диво животно. Това, че в часа, който е съвсем близо до нас, пред очите ни се избиват, опожаряват, грабят, изстребват, колят бащите и майките, продават се малките момичета и момчета, съвсем малките деца, за да бъдат

¹⁰ Vues, discours et articles sur la question d'Orient. Paris, 1840.

продадени, се разсичат на две с един удар на сабята. Изгарят се семейства в къщите им. Например този град Балак [Батак] е смален за няколко часа от 9 хил. жители на триста.

Гробищата са претрупани с повече трупове, отколкото могат да се погребат, така че мъртвите разнасят чумата върху живите, които са изпратени в кланицата. Това е добре дошло! Казваме на европейските правителства, че бременните жени се отварят, за да бъдат убити децата в утробата им. На обществените места има купища от скелети на жени, имащи следи от изкормване, кучетата гризат по улиците черепите на млади насилени момичета. Всичко това е ужасно. Достатъчен би бил един жест от страна на европейските правителства, за да го възпрепятстват. Диваците, които извършват тези злодеяния, са ужасни, а цивилизованите, които ги оставят да действат, са страхливци.

Дошъл е моментът да издигнем глас. Всеобщото възмущение се надига. Има часове, в които човешкото съзнание взима думата и дава на правителството заповед да слуша.¹¹

Военният кореспондент на популярния и до днес в. „Фигаро“ Анри Пиер дьо Вестин по време на Руско-турската война (1877–1878) публикува множество кореспонденции от театъра на военните действия. Той е първият чуждестранен журналист, който е дошъл в България (преди Джанюариъс Макгахан и други специални пратеници), за да отразява Априлското въстание. От симпатия към славяните приема името Иван. Става застъпник на българската национална кауза. Сътворява книгата „Пътуване в страната на башибозука“¹².

След избухването на Априлското въстание меродавните европейски вестници като „Таймс“, „Дейли Нюз“ и „Фигаро“ изпращат свои кореспонденти. През май 1876 г. на Балканите пристига екип и на най-мощния френски вестник – „Л'Илюстрасион“¹³, който след 1906 г. става първото международно илюстрирано списание в света, разпространява се в 150 държави и достига огромния за онова време тираж от 284 хиляди броя. „Особеното на издателската му концепция е, че всички материали са придружени от илюстрации (първоначално гравюри, а по-късно, с напредването на технология-

¹¹ Юго, Виктор. „Баташкото клане“ – в. „Льо Рапел“, 30.08.1876.

¹² Пътуване в страната на въстаналите българи, редактор Йоно Митев, превод от френски Дора Кършовска, Издателство на Отечествения Фронт, София, 1971.

¹³ Талев, Любомир. Френски свидетелства за новата ни история. 18.02.2021. <https://conservative.bg/frenski-svidetelstva-za-novata-ni-istoriya/>.

та, и снимки) поради разбирането на издателите, че „често писаното слово, дори най-талантливото, изглежда бледо и неубедително, непълно и трудно-разбираемо в сравнение с изображението“. Така кратките или недотам кратки журналистически материали винаги са придружавани от запомнящи се и въздействащи илюстрации, които ги превръщат в ценен материал за живота на българите и тяхната история.¹⁴ „Л'Илюстрасион“ изпраща екип с титуляр журналистът Лудвиг Ригондо и художника илюстратор Пол Кофман, които в Оршоа се качват на борда на парахода „Радецки“. Още там Ригондо интервюира капитан Дагоберт Енглендер. „Вероятно той е предал подробно как изглежда българският войвода, защото несъмнено това е Ботев на публикуваната графика – с брада, висок, изправен, с четническа униформа, със сабя в ръка. А вероятно това е един от първите образи на Войводата, отпечатан като гравюра във в. „Л'Илюстрасион“ и разпространен във Франция и Средна Европа.“¹⁵

Екипът публикува поредицата си от илюстрирани репортажи под наслов „Voyage à travers l'insurrection Orientale“ („По следите на въстанието в Ориента“) от 15 юли до края на октомври 1876 г. При описанието на пътуването си с „вапора“¹⁶ „Радецки“ го назовават „този прочут кораб, който бе експроприиран от въстаници. Беше взел участие в българските бунтове, в прехвърлянето им на брега“, което ще рече, че подвигът на Ботев и четата му са били популярни във Франция.¹⁷

Няма как да отминем едно жестоко описание, което са оставили дописниците на френския седмичник. Буквално пише: „Навлизахме в крепостта, или турската част на града (б.а. – Видин) през главния вход на Стамбул-капу и ужасната гледка, открила се пред нас, съвсем не допринася за успокоението ни. Над първата крепостна стена се издигат копия с набучени на тях човешки глави. Други глави се търкалят по земята. Това са, както разбрахме, главите на българските въстаници, слезли от кораба „Радецки“. Тези въстаници, след като вървели няколко часа, били обградени от черкези и почти всичките били изклани.“¹⁸

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Мишляков, Свилен. Ботев в окото на Франция. Източник: Българи. Сп. „Българи“, 28. 10. 2012, https://bolgari.org/botev_v_okoto_na_franciia-h-654.html.

¹⁶ Параход (от фр. *vaqueur* – пара) – автентична дума.

¹⁷ Цит. по Свилен Мишляков. Ботев в окото на Франция. Източник: Българи. Сп. „Българи“, 28. 10. 2012, https://bolgari.org/botev_v_okoto_na_franciia-h-654.html.

¹⁸ Пак там.

Ригондо и Кофман пристигат във Видин в края на май 1876 г., преди сформирането на извънредния съд в Русе. Дописките и рисунките установяват, че разследването на Ботевите четници и останалите задържани българи не е протекло законно, както е представяно пред Европа. Развихрило се безконтролно отмъщение, с брутална жестокост и масови политически убийства. Ригондо и Кофман установяват, че много от задържаните са „съдени“ във Видин от самозван съд. Рифат паша се саморазправял еднолично с тях. Тези факти се крият от външния свят със съгласието, а може би и по нареждане на правителството. Българи са екзекутирани публично, дори пред чуждите консули, за сплашване. Руският и австро-унгарският дипломати не забелязват жестокото ежедневие. Видин занемаява от кървавия терор. За няколко часа в един ден Ригондо и Кофман са свидетели на две екзекуции. Десетки, а може би и стотици български глави са паднали на окървавените калдъръми на видинските улици в паметните дни на май и юни 1876 г. А набучените на копия и търкалящите се по земята глави при влизането им в крепостта „Калето“ са необорими факти за турските злодеяния, наричани от тях „разследване“.¹⁹ Последващите следствия и съдебни процеси са прикритие за кървавия терор над Ботевите четници и българските революционни дейци във Видински окръг. Че избитите във Видин българи не са малко, се установява пак от дописка от Ригондо: „По улиците е направен калдъръм, който натъртва краката. Може да вървите с най-голяма предпазливост и кърпичка в носа. Големи локви разложена кръв на всяка крачка. Отвратително мръсни кучета ръфат парчета мърша.“²⁰ Изобличителният документ е подкрепен от виртуозна графика на Кофман, поместена във френския седмичник на 3 юли 1876 г. Трупове на убитите българи остават по улиците за гладните кучета. Ригондо не изпуска нищо. Съобщава, че Видин е въоръжен до зъби с огромна войска, че е охраняван от 400 оръдия и 4 бойни кораба, които не са достатъчни да гарантират спокойствието на турската власт и затова тя прибегва до безогледни избивания на задържаните българи?! На път за Пирот през Белоградчик френските журналисти минали през село Берилосово, сега Борово, Белоградчишко.²¹

Разтърсва ги друга гледка: „На излизане от Берилосово се сблъскахме с дузина башибозуци, които отвеждат трима задържани. Клетите, те са с вързани

¹⁹ Даскалов, Здравко. Следствието във Видин. 10. 12. 2010, <http://www.vidin-online.com/vidinski-istorii/sledstviето-вв-vidin>.

²⁰ Пак там.

²¹ Пак там.

на гърба ръце, като въжето е стегнато така здраво, че оставя кървави следи по китките. Същото въже се увива след това два пъти около врата, а краят му се държи от башибозуците, които си доставят видимо удоволствие, като го придърпват силно, като че ли не водят хора, а някакви животни.²² И тази нечовешка сцена е документирана от виртуозното перо на Кофман. Фигурите са нарисувани в движение великолепно, доказателство за голямото му професионално майсторство и талант. Рисунката е пълна с трагизъм, изобличаващ турския терор. Поместена е в броя от 16 септември 1876 г. на „Илюстрасион“.²³

Записаното и нарисуваното от Ригондо и Кофман имат изключителна документална стойност, създадени са от непредубедени и безпристрастни чужденци, идващи за пръв път в поробена България. От тях може би се е очаквало прикриване на турския варваризъм. Франция е стар съюзник и закрилник на Турция в Европа. Ригондо и Кофман не се влияят от това. Те се вълнуват от издевателствата над българите и предават обективно кървавата действителност, с която са се сблъскали, и българският народ им е дълбоко благодарен. „Л'Илюстрасион“ помества дописките и четирите графики без поправки. Беззаконията на турската администрация стават достояние на френската и европейската общественост. Коментарите към дописките и рисунките потвърждават преклонението на парижките журналисти пред истината.²⁴

„Л'Илюстрасион“ е първият илюстриран седмичник във Франция. За по-малко от две години – от май 1876 г. до март 1878 г. – той публикува близо 80 гравюри и около 40 специални репортажа, депеш и съобщения за състоянието на българите и безчинствата на турците, Априлското въстание, Руско-турската война и политическата обстановка около възраждането на България.²⁵

Сред именитите французи, останали тясно свързани и до днес с българската история и кауза, е Луи Леже – френски славист, който е почетен член на Българското книжовно дружество. Води курс по славянска литература в Сорбоната, след това в Колеж дьо Франс. През 1868 г. защитава докторската си дисертация на тема „Св. св. Кирил и Методий“. Леже е първият френски преводач на „Житие и страдания грешнаго Софрония“, чете лекции, свързани с българската история и литература, насочени главно върху Златния век на цар Симеон, богомилството и времето на кърджалийските зверства и Ос-

²² Пак там.

²³ Пак там.

²⁴ Пак там.

²⁵ Василев, Васил. Френска хроника от „L'Illustration“. 1876–1878. 2008, <https://berberian11.tripod.com/vasilev_liberation.htm>.

ман Пазвантоглу. След Средногорското въстание и Баташкото клане пише редица статии във вестници и списания в защита на българите. В края на 1876 г. с финансовата помощ на български дарители, като Евлоги Георгиев, издава книгата „La Bulgarie“ – сборник с негови лекции и статии, посветени на нашата страна. При последното си посещение на България през 1912 г., в навечерието на сключването на Балканския съюз и Балканската война, Леже прави своеобразното си завещание към българския народ:

Откогато съм се запознал с вашия народ, не съм престанал да се интересувам от съдбините му. Отворете която щете моя книга и ще видите колко ви обичам и ценя дори когато вършите глупости. Аз бих желал всички славяни да живеят в сговор. Това съм поддържал и ще поддържам до гроб. Борбите, вътрешни и междуславянски, само ще ви отслабят за сметка на враговете ви. В името на Реймското Евангелие, мой скъп труд, което препечатах в разкошно издание в 1899 г., завещавам ви да живеете в сговор помежду си – само така ще преодолеете нещастията, които преживяхте и преживявате.²⁶

Видният просветен деец и публицист от Леринско Константин Стоянов-Вълканов пише за този голям приятел на България и защитник на българите от Македония: „Даже и през европейската война, когато французи и българи се срещнаха по македонските полета с оръжие в ръка, той не се усъмни в правото на Македония да се види свободна. Къде се крие причината на това? Всемирният дух на цивилизацията не признава задължителни за себе си установени граници. Чрез издание на Реймското Евангелие, което е най-капиталният труд на Л. Леже, последният най-добре разкрил формата на този дух във френско-българските отношения. Клетвата, която се мисли, че полагали френските крале върху туй евангелие, за да пазят единството на Франция, е достатъчна награда от всемирната цивилизация за днешния българин, а пък за учения, който се спуснал в бездната на миналото с чувство и убеждение, че от своята екскурзия ще донесе полза на своя народ чрез изваждане наяве историческата правда, тя служи като стимул при защитата на българската кауза. А тъй като евангелието напомня за делото на св. Кирил и Методия, оттам и живата симпатия на автора и всегадшната му готовност за защита на техните потомци – македонските българи.“²⁷

²⁶ Спасов, Спас. „Реймското Евангелие“ – Луи Леже и България, 01.02.2012, сп. „Българка“. <<https://www.bulgarkamagazine.com/луи-леже-и-българия/>>.

²⁷ Стоянов-Вълканов, Константин. „Славянофилството на Луи Леже и Македония“, сп. „Македонски преглед“, год. I, кн. I, София, юли 1924, с. 68–69. <<https://www.strumski.com/biblioteka/?id=2568>>.